

**YOSHLAR ORASIDA IJTIMOIIY STIGMA HOLATINING PAYDO
BO‘LISH OMILLARI.**

Bekberdiyeva Gulbahor Ortiqaliyevna

*University of Business and Science oliy ta’lim muassasasi Pedagogika va
psixologiya kafedra o’qituvchisi*

talaba Mamadaliyeva Mohina Abrorjon qizi

Annotatsiya: Maqolada yoshlar orasida ijtimoiy stigma holatining paydo bo‘lishi va uning asosiy omillari tahlil qilingan. Yoshlar orasida stigma, ijtimoiy va psixologik omillar, shuningdek siyosiy jarayonlar bilan bog‘liq ravishda yuzaga keladi. Siyosiy tizimlar, qonunlar va hukumat siyosatlari yoshlarning jamiyatdagi o‘rniga va imkoniyatlariga ta’sir ko‘rsatib, ijtimoiy stigma darajasini oshirish yoki kamaytirishi mumkin. Ijtimoiy stigma insonlarni jamiyatdan ajratib ko‘rsatadigan, kamsitishga olib keladigan muammo sifatida ta’riflanadi. Psixologik omillar, shu jumladan, o‘zini past baholash, boshqalar bilan solishtirish va salbiy fikrlar yoshlar orasida stigma paydo bo‘lishining asosiy sabablaridan biridir. Stigmatizatsiya yoshlarning psixologik holati va jamiyatdagi o‘ziga nisbatan munosabatlarini shakllantiradi.

Kalit so‘zlar: Yoshlar, ijtimoiy stigma, psixologik omillar, siyosiy jarayonlar, diskriminatsiya, kamsitish, o‘zini past baholash, stereotip, jamiyat, huquqlar.

Yoshlar orasida ijtimoiy stigma holatining paydo bo‘lishi nafaqat ijtimoiy va psixologik omillar bilan, balki siyosiy jarayonlar bilan ham bog‘liq. Har bir jamiyatda siyosiy tizimlar, qonunlar, va hukumat siyosatlari yoshlarning ijtimoiy holatiga, ularning imkoniyatlariga va jamiyatdagi o‘rniga ta’sir ko‘rsatadi. Siyosiy jarayonlar orqali amalga oshiriladigan ta’lim, ijtimoiy adolat va tenglik siyosati, yoshlarning o‘zini anglashiga va o‘zaro munosabatlarida qanday o‘zgarishlar bo‘lishiga sabab bo‘ladi. Agar davlat ijtimoiy tenglik, inklyuziv ta’lim va yoshlarning huquqlarini himoya qilishga qaratilgan siyosatlarni ilgari sursa, yoshlar orasida ijtimoiy stigma va diskriminatsiya darajasi pasayishi mumkin. Biroq, siyosiy befarqlik yoki diskriminasiyaga asoslangan qonunlar va siyosatlar, yoshlarning jamiyatdagi o‘rnini kam baholash va kamsitish holatlarining ko‘payishiga olib keladi. Bu siyosiy jarayonlar, ayniqsa, jamiyatda o‘zgarishlarga yuz tutgan va ijtimoiy tengsizlikni keltirib chiqargan davrlarda, yoshlar orasida ijtimoiy stigma holatining paydo bo‘lishining asosiy sabablaridan biri bo‘lishi mumkin.

Ijtimoiy stigma — bu shaxs yoki guruhni jamiyatning boshqa a’zolaridan ajratib ko’rsatilishiga xizmat qiladigan ijtimoiy xususiyatlari sababli kamsitish. Dastlab past tabaqali deb hisoblangan kishilarning ko’zga tashlanadigan belgilariga nisbatan qo’llanilgan stigma tushunchasi zamonaviy jamiyatda ijtimoiy-iqtisodiy maqom, madaniyat, jins, irq, din yoki sog’liq holati kabi muayyan xususiyatlarga asoslanib, turli guruh yoki shaxslarga nisbatan ishlatiladigan ijtimoiy tushunchaga aylandi. Ijtimoiy stigma turli ko’rinishlarda namoyon bo’lishi mumkin va uning paydo bo’lishi aniq vaqt hamda joyga bog’liq. Inson stigmatizatsiyaga uchrashi bilan u ko’pincha ruhiy muammolarga olib keladigan qoliplashgan fikrlar bilan bog’lanib qoladi. Insonda o’ziga qarshi stigma ham vujudga kelishi mumkin, bu o’sha inson o’zidagi biror xususiyatni salbiy deb hisoblashidan kelib chiqadi va ”buzilgan o’ziga xoslik“ (ya’ni, o’z-o’zini qoralash)ga olib keladi^{[1][2]}.

Stigma (ko’plikda: stigmalar yoki *stigmata*) yunoncha so’z bo’lib, u dastlab jinoiy javobgarlikka tortilgan, qul yoki xoin sifatida ko’rilgan odamlarning terisini kesib yoki kuydirib tushirilgan belgi yoki tatuirovka turiga ishora qilgan. Bu belgi ularni go’yoki insoniyatga dog’ tushirgan yoki axloqan buzilgan shaxslar sifatida ko’rsatish uchun qo’llanilgan. Ayniqsa, jamoat joylarida bunday odamlardan qochish kerak edi^[3]. Ijtimoiy stigmalar turli shakllarda paydo bo’lishi mumkin. Ularning madaniyat, jins, irq, din, kasallik bilan bog’liq eng keng tarqalgan turlari mavjud. Belgili odamlar odatda o’zlarini boshqacha his qilgan va boshqalar tomonidan kamsitilgan.

Stigma, shuningdek, shaxsni noxush xususiyatlar to’plami bilan bog’laydigan va stereotip hosil qiladigan yorliq sifatida ham ta’riflanishi mumkin^[4].

Stigma stigmatizatsiya qilinganlarning xatti-harakatlariga ta’sir qilishi mumkin. Bu insonlar ko’pincha o’zlarining stigmatizatorlari ulardan kutgan tarzda harakat qilishni boshlaydilar. Bu nafaqat ularning xatti-harakatlarini o’zgartiradi, balki ularning his-tuyg’ulari va e’tiqodlarini ham shakllantiradi^[5]. Stigmaga uchragan ijtimoiy guruhlar a’zolari ko’pincha depressiyaga olib keladigan noto’g’ri qarashlarga duch kelishadi (ya’ni deprejuditsiya)^[6]. Bu stigmalar odamning ijtimoiy o’ziga xosligini tahdidli vaziyatlarga qo’yadi, masalan, o’zini past baholashiga sababchi bo’ladi. Shu sababli, shaxsiyat nazariyalari yuqori darajada tadqiq qilingan. Stigmaga uchragan guruh a’zolari o’zlariga boshqalarga nisbatan farqli munosabatda bo’linayotganini va kamsitilish ehtimoli yuqori ekanligini anglay boshlaydilar. Tadqiqotlar shuni ko’rsatadiki, „10 yoshga yetganda, ko’pchilik bolalar jamiyatdagi turli guruhlar haqidagi madaniy stereotiplardan xabardor bo’ladilar. Stigmatizatsiyaga uchragan

guruhlarga mansub bolalar esa bunday madaniy qoliplar haqida undan ham yoshroq paytda bilib oladilar“.

Yoshlar orasida o‘zini past baholash, o‘ziga nisbatan salbiy fikrlar va boshqalar bilan solishtirish kabi psixologik holatlar ijtimoiy stigma paydo bo‘lishining asosiy omillaridan biridir. Yoshlar o‘zini tanish va yangi ijtimoiy guruhlarga kirishda ko‘p hollarda boshqalar bilan solishtiradilar. Bu jarayon, agar yaxshi boshqarilmasa, ijtimoiy stigma va kamsitishga olib kelishi mumkin. Keling, bu psixologik faktorlarni yanada chuqurroq tahlil qilaylik:

- O‘zini past baholash (Self-esteem) va ijtimoiy ta'sir: O‘zini past baholash, ya'ni o‘zini kam baholash, yoshlarning o‘ziga bo‘lgan ishonchsizlik va noaniqliklarini ko‘rsatadi.

- O‘zini boshqalar bilan solishtirish: Yoshlar o‘zini boshqalar bilan solishtirish orqali o‘z o‘rnini aniqlashga harakat qiladilar. Bu, albatta, o‘ziga nisbatan tasavvurlarni shakllantiradi.

-Ijtimoiy ro‘yhatda past o‘rin olishga intilish: Yoshlar ijtimoiy ro‘yhatda yuqori o‘rin olishga intilishadi, bu ular uchun jamiyatdagi muvaffaqiyat va e'tirofni anglatadi.

- Ijtimoiy xavotir va qo‘rquv:

Yoshlar o‘zining ijtimoiy pozitsiyasini mustahkamlashga intilganida, ular ijtimoiy xavotir va qo‘rquvni ham his qilishlari mumkin.

- **Ruhiiy salomatlikka ta'sir:** O‘zini past baholash va ijtimoiy stigma o‘rtasida chuqur ruhiy bog‘liqlik mavjud. Past o‘z-o‘zini baholash, depressiya,

xavotir, va past kayfiyat kabi ruhiy salomatlik muammolarini keltirib chiqarishi mumkin.

Yoshlar orasida ijtimoiy stigma va kamsitish holatlarini keltirib chiqaradigan psixologik omillar juda murakkabdir. O‘zini past baholash, boshqalar bilan solishtirish va ijtimoiy ro‘yhatdagi past o‘rin olishga intilish kabi holatlar yoshlarni salbiy psixologik holatlarga olib keladi va bu ijtimoiy stigma paydo bo‘lishining asosiy omillari bo‘ladi. Bu jarayonlar yoshlarning o‘zini noqulay va kam baholangan deb his qilishlariga sabab bo‘lib, ularni jamiyatdan ajratishga olib keladi. Shu sababli, yoshlarning psixologik salomatligini yaxshilash, ularni ijtimoiy jihatdan qo‘llab-quvvatlash va o‘ziga bo‘lgan ishonchni oshirish ijtimoiy stigma va kamsitishning oldini olish uchun muhim ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

- 1.↑ Goffman, E. (1963). Stigma: buzilgan shaxsni boshqarish bo‘yicha eslatmalar. Nyu-York: Saymon va Shuster.
- 2.↑ Lin C. Holley, Natasha S. Mendoza, Melissa M. Del-Kolle va Marquita Lynette Bernard (2016). Geteroseksizm, irqchilik va ruhiy kasalliklarni kamsitish: ruhiy salomatlik holati bo‘lgan odamlar va ularning oilalari tajribasi, Gey va lezbiyen ijtimoiy xizmatlari jurnali.
- 3.↑ Goffman, Erving (2009). Stigma: buzilgan shaxsni boshqarish bo‘yicha eslatmalar. Nyu-York: Saymon va Shuster.
- 4.↑ Jacoby A, Snape D, Baker GA (2005), „Epilepsiya va ijtimoiy o‘ziga xoslik: surunkali nevrologik kasallikning stigmasi“, Lancet Neurology.
- 5.↑ Brenda Major; Lori T. O‘Brayen (2005). „Stigmaning ijtimoiy psixologiyasi“. Psixologiyaning yillik sharhi.
- 6.↑ Koks, Uilyam TL; Abramson, Lin Y.; Devine, Patrisiya G.; Hollon, Stiven D. (2012). „Stereotiplar, noto‘g‘ri qarashlar va depressiya: integratsiyalashgan istiqbol“. Psixologiya fanining istiqbollari.